

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Новица Петковић
Песник *Сирашне међе*

1-2

Александар Лома
Топономастика као изазов

Би-Хјанг Ким
Изузетне и трагичне

2001.
XLVIII

Божо Ђорић
Творбено-семантичка анализа именица на *-из/а/м*
у савременом српском језику

БЕОГРАД

Михајло Пантић
Промене друштвене функције и преглед
српске књижевности 1988-2000

Мато Пижурица
Норма и неговање језичке културе

— • —
Расправе и чланци – Настава – Прилози – Прикази
– Библиографија – Хроника – Сећања –

СТАНА РИСТИЋ (Београд)

МОГУЋНОСТИ УПОТРЕБЕ РЕЧНИКА У НАСТАВИ*

1.0. У реферату ће са лексикографског аспекта бити представљени типови речника и типови информација у дескриптивном речнику, са циљем да се покаже приручничка улога речника и могућности њихове употребе у настави језика и књижевности.

1.1. Пре него што пређемо на главну тему одредићемо основне појмове који су предмет разматрања, а то су: речник, лексема, речнички чланак, одредничка реч, лема, лексикологија, лексикографија и др.

1.2. Речник је лингвистичко дело у коме се пописује и тумачи лексички фонд једног језика или део тог фонда, што ће зависити од намене, односно типа речника.

1.3. Лексема је основна јединица лексичког система у укупности својих облика и значења. По морфолошком саставу лексеме се углавном подударују са речима (јединицама морфолошког нивоа), па се термин реч равноправно употребљава са термином лексема. Тако се за јединице типа: *чијији, рука, глава, зелен, шужан, јуче, шада, сада, овде, ири, други, ја, овој, овај, или, и, никако* и сл. може рећи да су речи и да су лексеме. Међутим, неке лексеме могу бити мање јединице од речи, као што су префикси (префиксоиди): *пре-, за-, интер-, из(а)-, анти-* и др., или веће од једне речи: група речи, синтагма, део реченице или реченица, и такве јединице називају се фразеологизми (идиоми, устаљени изрази), нпр.: *истини за вољу, послај/испрај богу на истину, погледај истини у очи, немуши језик, глава без језика, једна глава хиљаду језика* и сл. Лексеме се уврштавају у речник као одреднице, а укупност њихових облика и значења представља се у речничком чланку, који је у дескриптивним речницима структуриран на традиционално уобичајен начин. Тако се у речничком чланку разликују два дела. Први део је лема у којој се наводи

---

* Ово предавање је одржано 12. јануара 2001. године на Јануарским данима просветних радника.

одредничка реч у свом основном облику и дају се њене граматичке и функционално-стилске карактеристике: припадност врсте речи, акценат, морфолошке особености, етимологија, лексичка и граматичка спојивост, изговорне варијанте, термилошки и други домени функционалне и стилске употребе. Други, главни део реченичног чланка представља значење речи које се даје у облику лексикографских дефиниција.

1.4. Дајући граматичке информације о свакој појединачној речи, речник повезује лексички систем са граматичким, а представљањем лексичког значења речник открива најсложенији део језичког система – семантички план (план садржаја). Још уз функционално-стилски опис лексичких једница, речници представљају не само допуну граматицама, него и приручнике за свеобухватно системско представљање лексема – јединица лексичког нивоа.

1.5. Речи могу да реализују само једно значење, и такве речи називамо једнозначним (моносемичним) речима. То су обично термини који се употребљавају за означавање појмова из стручне, професионалне или научне области. Већину речи у лексичком фонду једног језика чине речи које реализују више значења и оне се зову вишезначне (полисемичне) речи.

2.0. Из уводног излагања види се да речници (лексикони) и јединице које они представљају – лексеме, чине посебну област, која се изучава у оквиру лингвистичких дисциплина: лексикографије и лексикологије. Те лингвистичке дисциплине су на приличном нивоу развоја, имају разрађене теоријско-методолошке основе, своју терминологију и метајезик, тако да су данас створени услови, да и лексички ниво, уз друге језичке нивое (фонетско-фонолошки, морфолошки и синтаксички), добије своје заслужено место и у настави језика. Зато је код нас на неким факултетима и средњим школама уведена лексикологија, као посебан предмет изучавања (на Филолошком факултету и у Филолошкој гимназији у Београду, на постдипломским студијама у Београду и Новом Саду).

2.1. Употреба речника као приручника од стране професора и ученика данас је неопходније него раније, јер управо ова врста лингвистичких дела прати и бележи брзе и нагле промене у језичкој и ванјезичкој реалности, које се у лексичком систему одржавају како у домену настајања нових речи тако и у домену развијања нових значења. Осим тога тенденције глобализације захтевају од савременог човека информисаност у многим областима, која се на најбржи начин може остварити преко речника и енциклопедијских информација у њима. Усвајање знања о језику и ванјезичкој реалности преко речника јесте динамичан процес који развија способности не само за правилно разумевање и интерпретацију одређених садржаја него и за правилно исказивање одређених садржаја, и то по актуелној норми коју прописује речник.

2.2. Ово активно усвајање језика, његових актуелних лексичких и граматичких правила, ставља пред савремену лексикографију нове задатке

и обавезе, који се у ери компјутера могу остварити једино употребом електронских корпуса. То подразумева и обавезу да се, уз повећан број потребних традиционалних речника, понуде и електронски речници, који би због многих предности аутоматске претраге података значајно проширили круг корисника. Посебан значај, наравно, имала би популаризација употребе речника у наставном процесу у школама. Увођење речника разног типа као обавезних приручника значајно би унапредило наставу не само матерњег језика, него и других предметних садржаја.

3.0. У светлу наведених тенденција развоја, пре свега у примењеној лингвистици у коју спадају и лексикографија и настава језика, ваља се запитати колико је наша лингвистичка и школска средина спремна да прати актуелне светске трендове. Зато што имамо само нека општа сазнања о приликама у настави језика и књижевности у школама, одговор ћемо потражити у представљању прилика у домену српске лексикографије.

3.1. Српска лексикографија данас у свом фундаменталном делу задржала је све карактеристике традиционалне лексикографије, а по темпу израде речника и по њиховом броју, а нарочито по типовима речника, заостаје за другим језичким срединама. То заостајање нарочито је евидентно у дескриптивној и двојезичној лексикографији, које су основ за друге типове речника. Иницијативе обавештених стручњака и научника да се ситуација поправи, да се у изради речника користе предности компјутерског уношења корпуса и обраде података остале су без успеха, јер надлежне државне институције до сада нису обезбедиле средства за ово осавремењивање. Тако је темпо израде најзначајнијег националног лексикографског пројекта, *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (у даљем тексту: Речник САНУ), потпуно непримерен времену и ситуацији у којој живимо, што се непосредно одражава на неповољне резултате и у другим лексикографским гранама.

3.2. Незадовољене потребе испољавају се кроз све гласније захтеве стручне и научне јавности за различитим типовима речника: једнотомним речником стандардног језика, речником нових речи савременог српског језика и разним типовима лингвистичких речника. Кад су у питању школе и настава у њима, нарочито се истиче потреба за школским речницима различитог обима, потребних не само за наставу језика и књижевности, него и за друге предмете, чији се садржаји непрекидно иновирају у складу са наглим развојем у свим доменима живота. Техничко-технолошки развој ставља пред лексикографију приоритетне задатке, међу којима је пре свих израда термилолошких речника. С друге стране, све већа раслојеност и разноврсност садржаја других сфера реалности, отвара нове области са великим приливом нових речи, које улазе и из других језика, па је и прилив страних речи у домаћи вокабулар знатно повећан, што повећава потребу за речницима нових и речницима страних речи.

3.3. Све то, затекло је неспремне и институције и појединце у нашој средини који се баве лексикографијом, а с тим у вези и оне којима су речници намењени, међу којима су и образовне установе, надлежно министарство и школе. Није чудо што се у таквој ситуацији, када су поменути носиоци лексикографске делатности окренути сами себи и својим проблемима, догађа да се ни постојећи потенцијали не нуде и не користе на прави начин. Тако се десило оно што је евидентирано у методичкој пракси наставе матерњег језика и у неким истраживањима у овој области, да до многих школа у Србији не стиже ни мали део онога чиме располажемо у нашој лексикографији. Суочени смо са чињеницом да ученици у многим школама знају једва наслов једног речника, и то најчешће Вуковог Српско рјечника (даље: Вуков речник), што, према неким истраживањима, има за последицу да ниво знања о лексичким јединицама и богаћење речника код ученика у средњим школама опада од првог до четвртог разреда, уместо да расте.

3.4. Да би се стање до нових, бољих прилика у школама поправило, предлажемо да се уз финансијску помоћ надлежног министарства и стручну помоћ лексикографа, пре свега из Института за српски језик САНУ, у школске библиотеке допреме потребни речници, и да се у настави језика и књижевности, оне користе као приручници и од стране професора и од стране ученика. То су осим Вуковог речника и вишетомни Речник САНУ, шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (у даљем тексту: Матичин речник), као и најпотребнији термилошки речници.

4.0. Без обзира на заостајање српске лексикографије у односу на савремене токове у свету, до сада су ипак урађени фундаментални речници, чије ћемо типове, уз упућивање на најзначајније наслове, укратко представити¹.

4.1. Осим поменутих лингвистичких речника, приручничку улогу у настави могу имати и енциклопедијски речници. Енциклопедијски речници баве се првенствено појмовима и подацима из ванјезичког света физичког и апстрактног, а слични су лингвистичким дескриптивним речницима по томе што су уређени по поретку речи којима се именује и упућује на те појмове. Највећи и најопштији енциклопедијски речници зову се енциклопедије. Таква је нпр. Мала енциклопедија Просвета (даље: Просветина енциклопедија), изашла у више издања. Овакви речници употребљавају се за усвајање појмова и њихових карактеристика, док се за усвајање речи и њихових карактеристика употребљавају лингвистички речници. Разлике у типовима информација између ова два речника показаћемо на примеру одреднице *мосӣ*, која као лексичка јединица припада општем лексичком фонду, а не терминима. У Просветиној енциклопедији ова одредница представљена је на следећи начин:

МОСТ, грађевински објект којим се саобраћајница преводи преко вода, долина, других саобраћајница или било каквих запрека.

У даљем тексту осим наведене енциклопедијске дефиниције дају се информације важне за појам моста, за класу реалија које тај појам представља, а то су информације какви мостови могу бити по намени, по фиксности, по материјалу од кога су направљени и по облику главног носача.

У речнику САНУ представљена је лексема *мос̄т̄* са свим лингвистичким карактеристикама, при чему само прво значење садржи грађевински појам, представљен у енциклопедији. Осим њега лексема *мос̄т̄* реализује још девет значења опште и фигуративне употребе, специјалне употребе (поморство, географија, спорт, медицина, анатомија), територијално и временски ограничене употребе (покрајински, застарело) и више фразеологизама. Сва значења, па и основно, представљена су лексикографским, а не енциклопедијским дефиницијама. Навешћемо само заглавље одредничког чланка и прво значење:

мџст, мџста (лок. мџсту; мн. мџстови) (дијал. мос) м 1. грађ. *грађевинска конст̄рукција (од дрвѣт̄а, камена, челика бѣт̄она и др.) за прелаз људи, возила и др. са једне на другу ст̄рану премо природних или вешт̄ачких запрека ...*

4.2. Блиски енциклопедијама су терминолошки речници у којима су представљени појмови из појединих области (*Бот̄аничка терминологија*, Београд, Просвета, 1934; *Медицински речник* – А. Костић, Београд, 1968). Затим, урађени су именици места, познатих личности и др.

4.3. Од наших лингвистичких речника, који могу бити дијахрони (историјски и етимолошки) и синхрони, поменућемо још: Рјечник ЈАЗУ, Скоков Етимолошки речник и Огледну свеску етимолошког речника. Историјски речници баве се променама облика и значења речи у неком временском периоду. Етимолошки речници фокусирају се на порекло речи и њену предисторију, а могу се бавити и пореклом нових речи. Синхронијски речници баве се лексиком једног језика на неком ступњу његовог развоја (Вуков речник).

4.4. Затим се речници могу делити на опште и посебне речнике. Општи речници представљају све типове лексике једног језика (већ помињани Речник САНУ и Матични речник), а посебни само неки тип, или неке типове лексике. Тако се у посебне речнике убрајају дијалекатски (код нас је урађен поприличан број ових речника), социолекатски речници или речници жаргона (Речник жаргона); затим специјални речници појединих струка (трговина, заната, спорта и др.) и већ помињани терминолошки речници, који се због малог броја информација сведених на објашњење појма, зову још и глосари. У посебне речнике спадају и индекси и конкорданце.

4.5. На етимолошком приступу заснивају се и речници страних речи (в. списак на крају рада), речници скраћених речи – акронима и речници

скраћеница. Затим имамо фразеолошке речнике (Матешин речник), речнике пословица и афоризама, речници синонима, систематски речници и др. До сада није урађен речник антонима.

4.6. Општи речници могу бити речници стандардног језика (Матичин речник) и академијски речници (Речник САНУ). Затим имамо једнојезичне и вишејезичне речнике (в. списак). До сада је урађен и велики број школских речника из различитих области. Школски речници обично су ограничени или по броју одредница или по броју значења, јер су прилагођени за усвајање знања из одређене области. У српској (српскохрватској) лексикографији урађени су до сада и нормативни речници, ортографски и ортоепски (углавном уз важеће правописе), затим и атерго речници. Није урађен најсвеобухватнији речник српског језика, тезаурус, који се од академског речника разликује по томе што обухвата сву лексику једног језика, чак и сву типску и терминолошку лексику. Наша лексикографија има и речнике језика појединих писаца, речнике опцених речи и псовки. До сада нису урађени творбени, синтаксички и електронски речници.

5.0. Кратак преглед типова речника, од којих су већ многи урађени у српској лексикографији, показује широке могућности употребе ових дела у сазнавању језичке и ванјезичке реалности, па се приручничка улога речника у настави не би смела занемаривати, како је то до сада чињено.

5.1. Најкомплетније информације о језичкој и ванјезичкој стварности дају дескриптивни речници, па се они могу препоручити као обавезни приручници у настави матерњег језика.

5.2. Дескриптивни речници су значајни и као нормативни приручници, јер представљају и установљавају норму стандардног језика. За српски (српскохрватски) језик до сада су такви: Матичин речник и Речник САНУ, а за најновију ситуацију савременог српског језика у току је израда једнотомног речника савременог српског књижевног језика (у издању Института за српски језик САНУ из Београда и Матице српске из Новог Сада).

5.3. Дескриптивни речници осим лексичке норме установљују још и правописну (ортографску), изговорну (ортоепску) и граматичку норму. Ово су уједно и типови информација које се у вези са лексичким јединицама могу наћи у дескриптивним речницима. Оне су најчешће дате лексикографским метајезиком у коме се, осим одређених експликација исказаних обично у виду скраћеница, употребљавају и други лексикографски поступци. Њихова значења дата су обично у упутствима у речнику, али је смисао и значај таквих информација нужно представити потенцијалним корисницима. Таквим сматрамо и ученике и наставнике у школама, па ћемо овом приликом указати на најбитније карактеристике тих информација.

6.0. Наведени типови информација у речницима дају се углавном у делу леме, било у склопу одредничке речи било одмах иза ње.

6.1. Информације о статусу лексичких јединица у лексичком систему српског језика и правила њихове употребе у говору и писању представљају уствари лексичку норму и указују на раслојеност лексикона српског језика. Највећи број јединица у речнику има статус стандардне, немаркиране лексике општег типа, док су остали слојви лексичких јединица маркирани квалификаторима нормативне и функционално-стилске вредности, које се у речнику наводе испред дефиниције у виду скраћеница. Број квалификатора у речнику је велики и непрекидно се повећава, што указује на богато и динамично раслојавање лексикона.

6.1.1. Разликују се два типа квалификатора: нормативни (стандардно-језички) и функционално-стилски квалификатори. Стандардно-језичким квалификаторима маркира се нестандартна лексика у односу на стандардну или у односу на *норму њонашања у говору*. То су квалификатори типа: *дијалекајски, њокрајински, жаргонски, засиарело, архаично, необично, нерасиросиарањено, варваризам, некњижевно* и сл., као и квалификатори типа: *вулгарно, грубо, презриво, њодруљливо, њејорайивно, неучииво* и сл.

6.1.2. Функционално-стилски квалификатори регулишу правила употребе стандардне лексике за могуће функционално-стилско и индивидуално креирање писаног и говорног језика. То су квалификатори типа: *бојанички, зоолошки, лингвистички, филозофски; њчеларски, стиоларски, њоморски, медицински, црквени, вајарски, сиорјски; религијски, митолошки; официјелно, разговорно, интимно, експресивно, шаљиво, ласко, еуфемистично, хијокористично; књишки, њеснички, индивидуално* и сл. Оцене функционално-стилске вредности лексема регулишу правила њихове употребе у појединим функционалним стилевима: научном, професионалном, белетристичком, публицистичком, административном, разговорном, интимном и сл.

6.1.3. Речи маркиране квалификаторима типа: *вулгарно, презриво, њодруљливо, њејорайивно, њогрдно, разговорно, фамилијарно, шаљиво, иронично, еуфемистично, хијокористично*, обично чине лексичку разговорног језика. Речи овог типа одликују се конотацијом, а многе од њих захтевају описивање ситуације у којој могу бити употребљене, што се у дескриптивном речнику чини објашњењима типа: *у њој употребљава се: у ласкавом или шаљивом обраћању; са негајивним/њозијивним значењем; у обраћању млађим/стиаријим особама; за исказивање њоштовања, уважавања, њокорности; за исказивање њохвале, ласкања, комлименња; за захваљивање, извињење* и сл.

6.1.4. Међутим, статус јединица у лексичком систему показује се и другим лексикографским поступцима: објашњењима о употреби у склопу дефиниције (обично издвојеним у заградама), местом у одредничком чланку, начином дефинисања, типом слова и сл. Нестандардне, мање фреквентне јединице, као и јединице ограничене употребе, представљају

се углавном на перифернији речничког чланка. Оне се дефинишу синонимима, а нестандартни варијантни облици упућују се на стандардне варијанте. Уопште, информације које се тичу лексичке норме врло су специфичне било да су експлициране било да су реализоване као нарочити лексикографски поступци, тако да су препознатљиве само лексикографима или искуснијим корисницима речника.

6.1.5. Навешћемо неколико примера из Речника САНУ, из којих се могу видети начини остваривања лексичке норме:

мирно прил **1. а.** *без узнемиравања, на миру ...*; **2.** вој и фиск. **а.** (у служби узвика, са оштром, одсечном интонацијом) *команда којом се наређује војницима или другим лицима у сѝроју ...*;

кретен, -ена м ... **1.** мед. *особа која ѝаѝи од креѝенизма, идиоѝи ...*; **2.** погрд. *ѝлуѝак, блесан, ѝуѝоѝлавац ...*;

коњ ... **1. а.** зоол. *сисар ... из реда коѝиѝара, живахна домаћа живоѝиња ...*; **2.** фиг. погрд. *незѝраѝан и ѝлуѝ, оѝграничен човек ...*; **4 ... а.** спорт. *ѝимнасѝичка сѝрава ...*; **б.** спорт. *шаховска фиѝура ...* **д.** покр. *ѝвоздена шѝѝка ...*; **ж.** грађ. *зидарска наѝрава ...*; **5.** разг. *в. коњска снаѝа ... јединица за мерење снаѝе ...* **7.** ист. *у срѝској средњовековној држави законска обавеза која се сасѝојала у наѝасању царских коња ...*; **8.** фиг. **а.** *ѝалица, шѝѝаѝ за ѝошѝаѝање ...*; **11.** зоол. покр. ... **б.** *морска риба црне боје ...*; **12.** мн. агр. покр. *врсѝа смокве ...*; **13.** анат. покр. *ѝрудна, ѝрсна косѝи ...*; и сл.

6.1.6. Усвајање лексичке норме трајан је и дугорочан процес, што би се морало имати у виду при усвајању лексике у настави матерњег језика. Потреба за додатним и стручним, лексикографским објашњењима лексике у настави језика и књижевности проистиче из чињенице да је лексика сваког, па и српског језика веома раслојена, и да захтева стриктна правила при употреби. Подробно и непрекидно упућивање на нормативне и функционално-стилске вредности лексема у настави матерњег језика развиће код ученика не само способност писменог и усменог изражавања него и креативност употребе и језичку културу, коју осим правилности треба да одликује и однеговани језички израз.

7.0. Све ове информације драгоцене су при усвајању лексичког нивоа у настави матерњег језика. Нове речи из текстова различите садржине морале би се објашњавати уз помоћ дескриптивног речника, Матичиног речника и Речника САНУ, јер су други приручници или објашњења речи испод текста често непоуздани и непотпуни. Мора се имати у виду да у вези са усвајањем нових речи ученици усвајају њену денотативно и конотативно значење, као и домен њене употребе. У овако свеобухватном приступу јединицама лексичког нивоа усваја се и енциклопедијско, појмовно значење, али и све друге лингвистичке карактеристике дате речи.

7.1. Да би се ученици оспособљавали за активно овладавање лексиком матерњег језика неопходно је указивати и на системске парадигматске и синтагматске односе међу јединицама лексичког система,

нпр. уз реч *младица* ученици могу научити и њене синониме: *изданак*, *пошмак*, *младеж*, *млади*, *омладина*; или уз одређене лексеме могу научити и њихове антониме, нпр.: *шолоао* : *хладан*, *жив* : *мршав*, *ожењии се* : *удаши се*; или њихове хомониме: *коса* (власи) : *коса* (оруђе), *йуи* (друм) : *йуи* (боја коже), *кос* (птица) : *кос* (придев), *луиа* (за гледање) : *луиа* (ударање); или парониме: *значење* : *значај*, *носилац* : *носач* и др.

7.2. Тако научене речи ученици могу употребљавати у усменом и писменом изражавању, и то у свим његовим функционалним стилевима: од интимног – разговорног до формалног, од уметничког до стручног, од способности исказивања конкретних садржаја до овладавања израза са најапстрактнијим садржајем.

7.3. Нарочито би требало инсистирати на активном усвајању речи у говору, чиме се остварује неопходна култура говора (изговорна – артикулационо-ортоепска, лексичка, семантичка и синтаксичка норма), као и развијање ученикове личности у усменој комуникацији и његовог односа са саговорницима.

7.4. Улога речника као приручника у домену усвајања лексичког нивоа је незамењива. Осим при усвајању нових речи дескриптивни речници могу се употребљавати и за усвајање нових значења већ научених речи. Указивање на полисемну структуру речи представљену у једном дескриптивном речнику академског типа откриће ученику богатство језика које се не мери само бројем речи него и бројем значења полисемичних речи. Неопходно је указивати и на хијерархијску уређеност полисемне структуре, у којој се издваја основно или примарно значење [нпр. за *младица* 'млада грана, изданак' и друга, периферна значења: пренесена или фигуративна заснована на метонимији, метафори или синегдохи, нпр. за лексему *младица* 'млада воћка, младо дрво' и 'члан породичне лозе, потомак'; затим специјална значења, за реч *младица* зоол. 'врста рибе'.] Усвајање фразеологизама уз одређене лексеме има вишеструки значај: лингвистички, социјални и културни, [нпр. уз лексему *истиина*: *истиини за вољу*, *йослаиш/исйраишии богу на истиину*, *йогледаиши истиини у очи* и др.]

8.0. Осим информација о типовима лексике дескриптивни речници доносе још много лингвистичких информација, па су тако добра допуна правопису и граматички. Мислимо пре свега на ортографско-ортоепске и граматичке информације, које се дају у делу леме или у лику одредничке речи.

8.1. Ортографско-ортоепске (правописне) информације дају се у самом лику одреднице, а тичу се великог и малог слова, састављеног и одвојеног писања речи (сложенице, полусложенице и изрази), правилне или неправилне гласовне и ортоепске реализације речи (место акцента и дужина, промена акцента, гласовне промене, изузеци и сл.) (в. у наведеним примерима из Речника САНУ).

8.2. Граматичке информације дају се обично одмах после одреднице у виду скраћеница или парадигматских облика, а тичу се врста речи (за нефлексивне речи), ознаке рода код именица, облика за родове код именских речи, суплетивних облика, ознака глаголског вида и сл. Код функцијских речи граматичке информације представљене су у дефиницији. Глаголска рекција наводи се у заградама које обично претходне дефиницији. Код придева се дају информације о придевском виду, о облицима компаратива, као и информације о именичкој функцији придевских облика, и то са ознаком рода и броја.

8.3. Навешћемо још неколико примера из Речника САНУ, иако се разматране информације могу видети у већ наведеним примерима:

мӣслити, -ѿм (дијал. ијек. мӣшљети) несвр. I. **1.** *умом, разумом сӣвара̄ӣи мисли ...*; **2. а.** (о неком, о нечем, на некога, нешто) *има̄ӣи у мислима, у ѿа̄ме̄ӣи (неко̄га, нешӣѿо) ...*; **3. ... в.** (обично у 2. л. јд. презента, ретко безл. са логичким субјектом у дативу) *чинӣӣи се, из̄леда̄ӣи ...*; **4. а.** (нешто, ретко о нечему) *желе̄ӣи некоме нешӣѿо; ѿрӣрема̄ӣи, смӣшља̄ӣи (обично нешӣѿо зло) ... б.* заст. *осећа̄ӣи ... 5 ... б.* (обично са допуном на нешто) *има̄ӣи нешӣѿо у виду ... б. а.* (на неког, на нешто) *водӣӣи рачуна о неком, о нечем ...*; **б.** покр. (за неког, за нешто, ретко за неким, за нечим) *бӣӣи забринӯӣ за неко̄га, за нешӣѿо ...*; **в.** (за некога, за нешто) *водӣӣи брӣѿу, брӣнӯӣи се ...*; II. ~ **се 1. а.** *размӣшља̄ӣи о нечем ѿра̄же̄ӣи неко решење ...*

мла̄д², мла̄да, мла̄до (одр. млади, -а, -о; комп. мла̄ђи) (дијал. мнад); супр. стар **1. а.** *који је у раном добу живо̄ӣа ...*; **в.** 1) (обично у вези са „луд”, „зелен”) *који још није дос̄ӣӣгао духовни развој зреле особе ...*; 2) *који одражава ѿакву особу ...*; 3) *који је без искусӣва ...*; **г.** (уз именицу старац) 1) *који је још у снази ... 2) ... ѿрерано ос̄ӣарео, оронуо ...*; **д.** (у комп.) 1) *који се касније родио ... 2) уз име (ѿрезиме) неке особе да би се она разликовала од сӣарӣје особе ис̄ѿо̄ѿ имена (ѿрезимена), обично из ис̄ѿе ѿородице, заједнице и сл. ...*; **4 ... в.** геол. *који је скорије̄ѿ, новије̄ѿ ѿос̄ӣања ...*; **г.** песн. *ѿек нас̄ӣали, рани ...*; **б.** ист. (као први део у називима организација, удружења и сл.) *који се бори за ос̄иварење неко̄ѿ национално̄ѿ ... ѿро̄грама ...*; **8.** (у именичкој служби у одр. виду) **а.** (ређе комп.) м мн. *мла̄ђи нара̄ӣӣај, омладина ...*; **б.** (младо с, у мн. млади м) *младунче ...*; **в.** (и комп.) м мн. *момак и девојка ...*; **г.** (у комп. у сва три рода, а у мн. м) заст. *слӯѿа...*

8.4. За усвајање граматичке норме нарочито су инструктивне информације које се дају у заградама и које претходе дефиницијама. Уз сваку лексичку јединицу било ког типа наводе се све њене типичне граматичке карактеристике, док се оним мање типичним и нестандартним карактеристикама статус одређује квалификаторима типа: *дијалека̄ӣски, ѿокра̄јински*. Подробност информација које се тичу глаголске реакције илуструју напомене у заградама уз разна значења глагола *мислӣӣи*. Информације о безличној употреби глагола такође

упозоравају кориснике на посебност овакве употребе у односу на њихове сличне рефлексивне облике. Рефлексивност глаголских облика не маркира се посебно него се ова карактеристика истиче издвајањем у посебан део речничког чланка под римским бројем II, док се за узајамно повратне облике даје квалификатор уз. (*ајамно*) *йовр.* (*ајни*). Код придева у заградама се дају информације о уобичајености одређеног придевског вида, компаратива или везе придева са другим јединицама, као и информација о именичкој служби неког придевског облика са ознаком рода и броја (в. напомене у загради уз придев *млад*). Ако је неко значење везано само за уобичајену везу са одређеним јединицама, онда цела дефиниција садржи само информације о смислу такве повезаности (в. значење б. придева *млад*).

8.5. Указивање на систем граматичких карактеристика типске лексике у дескриптивним речницима употпуњује учење граматичких правила и развија способност активног овладавања језиком.

9. Дескриптивни речници, са својим исцрпним информацијама о граматичком, нормативном, функционално-стилском и естетско-етичком статусу лексичких јединица, представљају незамењиве приручнике у усвајању језичког стандарда и културе изражавања и у изграђивању индивидуалног стила. Правилним ишчитавањем и тумачењем препорука за употребу лексичких јединица може се постићи високи ниво језичке културе и индивидуализација у креирању садржаја у приватној, професионалној и уметничкој комуникацији. Правила употребе лексичких јединица представљена у дескриптивним речницима показују не само богати потенцијал српског језика него његовим носиоцима пружају могућност да усвајањем ових правила и сами активно суделују у обогаћивању тог потенцијала.

Најзначајнији речници српског (српскохрватског) језика:

а) једнојезични речници:

Даничић Ђуро, *Рјечник из књижевних сјарина српских*, Београд 1863/64.

Рјечник хрвајскога или српскога језика, ЈАЗУ, Загреб.

Речник српскохрвајског књижевног и народног језика, САНУ, Београд.

Речник српскохрвајског књижевног језика, Матица српска, Нови Сад.

Московљевић Милош, *Речник савременог српскохрвајског књижевног језика*, Нолит – Техничка књига, Београд 1966; 2. изд. Аполон, Београд, 1990.

Лалевић С. Миодраг, *Синоними и сродне речи српскохрвајског језика*, Лексикографски завод Свезнање, Београд, 1974.

Андрић Драгослав, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, БИГЗ, Београд, 1976.

Матешкић Јосип, *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика*, ИРО „Школска књига”, Загреб 1982.

Клајн Иван, *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад, 1992.

Грковић Милица, *Речник личних имена код Срба*, Вук Караџић, Београд, 1977.

Михаиловић Велимир, *Име по зајовесити*, Београд, 1992.

б) речници страних речи:

Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1972.

Клајн Братољуб, *Рјечник страних ријечи и израза*, Зора, Загреб, 1951, последње шесто издање у Загребу 1978.

в) етимолошки речници:

Скок Петар, *Етимолошки рјечник хрватског или српског језика*, ЈАЗУ, Загреб, 1971–74.

Етимолошки речник српског језика, огледна свеске, Београд, САНУ, 1997.

г) речници писаца:

Стевановић Михаило, *Рјечник језика Пејра II Пејровића Његоша*, САНУ, Београд, 1983.

д) двојезични и вишејезични речници:

Стефановић Караџић Вук, *Српски рјечник*, Беч, 1918; друга издања: Београд 1966. и 1985.

Мортон Бенсон, *Српскохрватско-енглески и енглеско-српскохрватски речник*, Просвета, Београд.

Милосављевић Б., Вилијамс-Милосављевић М., *Српско-енглески речник идиома*, Српска књижевна задруга, Београд 1991.

Пољанец Р. Ф., Мадатова-Пољанец С. М., *Руско-хрватски или српски рјечник*, Школска књига, Загреб.

Станкович Б., *Руско-сербскохрватски словарь*, Москва – Нови Сад.

Ристић С., Кангрга Ј., *Енциклопедијски I немачко-српскохрватски и II српскохрватско-немачки речник*, Београд.

Јовановић С., *Савремени српскохрватско-француски и француско-српскохрватски речник*, Просвета, Београд, 1991.

Клајн Иван, *Италијанско-српски речник*, Нолит, Београд, 1996.

ЛИТЕРАТУРА

Васић Смиљка, *Говор у разреду*, Институт за педагошка истраживања, Просвета, Београд, 1977.

Група аутора, *Говорно понашање ученика основношколског узраста*, Институт за педагошка истраживања, Научна књига, Београд, 1972.

Згуста Ладислав, *Приручник лексикографије*, „Свјетлост”, Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево, 1991.

Мала енциклопедија Просвета, Просвета, Београд, 1978.

Марјановић Ана, *Развој значења речи*, Институт за педагошка истраживања, Просвета, Београд, 1984.

Ристић Стана, Лексички систем и лексичко значење, *Наш језик XXIX/3-4*, Београд, 1993, 229-234.

Ристић Стана, Нормативност и лексичко нормирање у дескриптивној лексикографији, *Наш језик XXX/1-5*, Београд, 1995/96, 67-75.

Пешикан Митар, Лексичко благо нашег језика и нормативни однос према њему, *Наш језик XVIII/1-2*, Београд, 1960, 80-92.

Речник САНУ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I-XVI, САНУ, Београд.

Стевановић Михаило, Синтакса у лексици, *Лексикографија и лексикологија*, Београд – Нови Сад, 1982, 289-296.

Шипка Данко, *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, Матица српска, Нови Сад, 1998.

Шипка Данко, *A bibliography of Serbo-Croatian Dictionaries: Serbian, Croatian, and Bosnian Muslim*, Dunwoody Press, 2000.